

HV_628 Proměny sonátové formy 18.–20. století

AR 2023/2024

Podmínky úspěšného ukončení předmětu

- Docházka – maximálně 3 absence
- Aktivita!!
- **Předmět (zatím) odpadne 14. a 28. listopadu**
- **Ukončení 1:** Seminární práce v podobě důkladné analýzy
- **Ukončení 2:** Ústní kolokvium = debata o látce + vybrané ukázky

Motto:

„Kdo chce pochopit, musí srovnávat.“

Milan Kundera

Primární náplň předmětu: analýza

- Analýza ve všech svých podobách → sluchová + vizuální + audiovizuální
- Pojem analýzy – porozumění systému vnitřních vztahů mezi jednotlivými složkami hudební struktury (srovnávání – opět)
- **Otázka:** K čemu slouží analýza stojící osamoceně a mimo kontext?
= hledání souvislostí + rozlišování obecného od jedinečného → u SF platí obzvlášť
- Pravidlo = něco, co se často opakuje = sonátová forma (má se za to)
- Kromě pár dekad ale sonátová forma vlastně pravidlem vůbec není

SONATE.

Nº 7. Allegro con brío.

First system of musical notation for No. 7, measures 1-61. It consists of a piano part (left hand) and a violin part (right hand). The piano part features a steady eighth-note accompaniment. The violin part has a melodic line with various ornaments and dynamics including *pp*, *ppp*, and *crac.*

Second system of musical notation for No. 7, measures 62-123. The piano part continues with its accompaniment, while the violin part has more complex rhythmic patterns and dynamics like *pp* and *ppp*.

Third system of musical notation for No. 7, measures 124-185. The piano part has some rests, while the violin part continues with its melodic and rhythmic development.

Fourth system of musical notation for No. 7, measures 186-247. The piano part has a more active role with some chords, while the violin part concludes with a melodic flourish.

Fifth system of musical notation for No. 7, measures 248-309. The piano part has a more active role with some chords, while the violin part concludes with a melodic flourish.

Sixth system of musical notation for No. 7, measures 310-371. The piano part has a more active role with some chords, while the violin part concludes with a melodic flourish.

Seventh system of musical notation for No. 7, measures 372-433. The piano part has a more active role with some chords, while the violin part concludes with a melodic flourish.

Eighth system of musical notation for No. 7, measures 434-495. The piano part has a more active role with some chords, while the violin part concludes with a melodic flourish.

Základní kompoziční principy

1) Motiv

- **Krátký**, výrazný, ucelený hudební úryvek
- Hlavní složky motivu: melodie + rytmus (pouze rytmus – Osudová, Tábor)
- Příklad = *Ovčáci, čtveráci*: celkem 3 motivy, 1. výrazný, 2. a 3. méně

2) Téma

- Hudební myšlenka podobna motivu, **rozsáhlejší, závažnější, přesvědčivější**
- Téma tvoří ideový základ (klasické) kompozice + pomáhá vytvářet formu
- U SF důležité a formotvorné: kontrasty mezi tématy

Ve skladbě bývá mnoho motivů, ale pouze pár témat

Základní kompoziční principy

3) Figura

- Méně výrazný útvar podobný motivu
- Často její mechanické opakování (doprovod)

4) Pasáž

- Rychlé sledy tónů ve stupnicovém/akordickém postupu
- Velký výškový rozsah + virtuozní
- Často součást mezivět (spojování částí kompozice)

SONATE.

Nº 7. Allegro con brío.

First system of musical notation for No. 7, measures 1-12. It features a treble and bass clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The tempo is 'Allegro con brío'. The music consists of a rhythmic melody in the treble and a supporting bass line in the bass.

Second system of musical notation for No. 7, measures 13-24. The treble clef part continues with a melodic line, while the bass clef part provides harmonic support with chords and moving lines.

Third system of musical notation for No. 7, measures 25-36. The treble clef part shows some melodic variation, and the bass clef part continues with a steady accompaniment.

Fourth system of musical notation for No. 7, measures 37-48. The treble clef part features a melodic phrase, and the bass clef part continues with a consistent accompaniment.

Fifth system of musical notation for No. 7, measures 49-60. The treble clef part continues with a melodic line, and the bass clef part provides accompaniment. A 'cresc.' marking is present in the treble part.

Sixth system of musical notation for No. 7, measures 61-72. The treble clef part continues with a melodic line, and the bass clef part provides accompaniment.

Seventh system of musical notation for No. 7, measures 73-84. The treble clef part continues with a melodic line, and the bass clef part provides accompaniment.

Eighth system of musical notation for No. 7, measures 85-96. The treble clef part continues with a melodic line, and the bass clef part provides accompaniment. A 'cresc.' marking is present in the treble part.

First system of musical notation for No. 8, measures 1-12. It features a treble and bass clef with a key signature of one sharp (F#) and a 3/4 time signature. The tempo is 'Allegro con brío'. The music consists of a rhythmic melody in the treble and a supporting bass line in the bass.

Second system of musical notation for No. 8, measures 13-24. The treble clef part continues with a melodic line, while the bass clef part provides harmonic support with chords and moving lines.

Third system of musical notation for No. 8, measures 25-36. The treble clef part shows some melodic variation, and the bass clef part continues with a steady accompaniment.

Fourth system of musical notation for No. 8, measures 37-48. The treble clef part features a melodic phrase, and the bass clef part continues with a consistent accompaniment.

Práce s motivem a tématem (figurami etc.) (dle Zenkla)

- 1) Opakování bez větších změn (jiná dynamika/tempo/harmonie etc.)
- 2) Opakování s většími změnami (výraznější deformace)
- 3) Ozdobování/variování (+ zdobné tóny drobnějších hodnot)
- 4) Inverze (přísná + volná)
- 5) Augmentace (+ hodnoty)
- 6) Diminuce (- hodnoty)
- 7) Prodloužení (přidání tónů/taktů; vnitřní + vnější)
- 8) Krácení (vypuštění tónů)
- 9) Dělení (vyjmutí určité části a její osamocení)
- 10) Imitace (základní princip polyfonie)
- 11) Račí postup (pozpátku)
- +
• 12) Leitmotiv

Proč o tom hovoříme?

Základní formotvorné principy

- Od 18. století dál se stále častěji objevují úseky hudby uzavřené výrazným melodickým či harmonickým závěrem
- Nejmenší takto uzavřený útvar je
  - 1) Věta (terminologicky dva významy):
    - a) jedna část většího opusového celku
    - b) **malý hudební útvar**
      - Několikataktový celek ukončený celým či plagálním závěrem
      - Nejčastěji 4–8 taktů
      - Členění (dělení) věty na polověty

Základní formotvorné principy

2) Perioda

- Základní typ periody = 2 motivicky spřízněné věty

Zpravidla(?!):

- 1. věta periody (=předvětí) končí závěrem plagálním (D = harm. podřízenost)
- 2. věta periody (=závětí) končí závěrem celým (T)
- Předěl mezi polovětami i větami = často opakování motivu z 1. (polo)věty

3) Dvojperioda

- Spojení dvou motivicky příbuzných period
- Dvojperioda = melodický i harmonický vrchol bývá ve 2. periodě (ale též i ve 2. polovětě či ve 2. větě)

Nebo také

- Podstata periodicity (periodičnosti) = jeden vícetaktový celek se člení na 2 jemu podřízené menší útvary:
- **Dvojperioda = 1 + 1 perioda**
- **Perioda = 1 + 1 věta**
- **Věta = 1 + 1 polověta**
- Neperiodicita = věty nelze dělit na zřetelně odlišitelné polověty
- Symetrie hudební stavby = pravidelně stavěné útvary jsou ze stejně dlouhých částí
- Periodicky stavěné útvary ale mohou být i asymetrické
- Vždy je nutné sledovat melodii + harmonii: jejich vrchol bývá umístěn ve 2. části uzavřeného celku

Nepravidelnosti

- Dvě za sebou následující věty, tematicky nepřilíš spjaty: chápeme buď jako periodu či 2 samostatné věty
- Repetice:
  - 1) prosté opakování, kterým nevzniká větší formový celek
  - 2) Opakování formotvorné vytvářející nadřazený útvar
    - Někdy opakovaná věta bývá větou, někdy se z ní stane perioda
- Jak to poznat?

„Kdo chce pochopit, musí srovnávat“

Milan Kundera

- Rozhodnutí dá průběh hudby, či přihlížení k symetrii stavby celku
- Vždy v základě vycházet z přirozenosti hudby:
= v 16taktové dvojperiodě je 8taktová perioda pravidelně členěná na 2 věty sdružena v **jednolitou** osmitaktovou větou
- Jak jinak nazvat nepravidelnosti hudební stavby: **nedostatečnost teorie**
- Při analýze tedy sledovat:
  - 1) Délku (počet taktů a způsob uzavření celků)
  - 2) Motivickou příbuznost útvarů

Jak nazvat nepravidelnosti při výstavbě sonátové formy?

- Nedostatečnost teorie
- Vždy chceme škatulkovat, ale nemůžeme/nesmíme
- Inspirace Beethovena, Schuberta, Brahmse, Dvořáka, Šostakoviče a dalších nelze škatulkovat

Návrat po odbočce

- Všechny zmíněné formotvorné principy vytvářejí větší celky:
- Malou dvoudílnou formu *ab*
- Malou třídílnou formu *aba*
- Velkou dvoudílnou formu *AB*
- Velkou třídílnou formu *ABA*
- Velkou formu vícedílnou
- **Sonátovou formu**
- atd.

František Gellner – *Po nás at' přijde potopa*

Vy dobří hoši, co jste vyšli bořit
se vzdorem v srdcích, s pěstí sevřenou,
co lidstvu nové ráje chcete stvořit,
vám zpívám píseň na rozloučenou.

Můj vzdor se zchladil volnou sprchou času,
rez s pochvou srostil meče rukojet'.
Brutální, zpěvnou, lehkovážnou chasu
v svém srdci jsem si zamiloval teď.

K. J. Erben - *Lilie*

Umřela panna v době jarních let,
jako když uschne mladé růže květ;
umřela panna, růže v poupěti -
škoda jí, škoda v zemi ležeti!

„Nedávejte mne ve vsi na hřbitov,
tam bývá nářek sirotků a vdov,
tam slzí hořkých mnoho plynulo:
srdéčko mé by hořem hynulo.

E. A. Poe - *Havran*

Jednou o půlnoci, maje horečku a rozjímaje
nad divnými svazky vědy prastaré a záslužné –
když jsem klímal v polospaní, ozvalo se znenadání
velmi jemné zat'ukání na dvěře - a pak už ne.
"Je to návštěva, či zdání, bylo to tak nezvučné –
jednou jen a pak už ne."

Lento.

1. *p*

mf *p* *f*

f *mf*

dim. *pp*

Moderato.

24. *p*

mf

marcato
p

pp

poco ritard.

Grave.

8.

pp

p

Allegretto scherzando

Flauto I.
Flauto II. (Fl. piccolo)
Oboi I. II.
Clarinetti I. II. A
Fagotti I. II.
I. II.
Corni F
III. IV.
Trombe I. II. F
I. II.
Tromboni
III.
Timpani E, H
Piaatti
Gr. Cassa
Triangolo

Fl. I.
Fl. II.
b. II. II.
I. II. A
g. II. II.
I. II.
Cor. F
II. IV.
I. II. F
I. II.
Tromboni
III.
np. E, H
Piaatti
Gr. Cassa
Trgl.

Allegretto scherzando

I.
Violini
II.
Viole
Violoncelli
Contrabassi

I.
Viol.
II.
Vle
Vcl.
Cb.

Fl. I.
Fl. II.
Ob. II. II.
Cl. I. II. A
Fag. II. II.
I. II.
Cor. F
III. IV.
Trbe I. II. F
I. II.
Tromboni
III.
Timp. E, H
Piaatti
Gr. Cassa
Trgl.

I.
Viol.
II.
Vle
Vcl.
Cb.

Allegretto grazioso

5

espress.

10

15

rit.

Flauto I.
Flauto II.
Oboi I. II.
Clarineti I. II. A
Fagotti I. II.

I.
I.
I. II.
II. A
I. II.

I. II. E
Corni
III. IV. C

I. E
III. V. C
I. E. H
I. II.

Timpani E, H
Triangolo

I. E. H
I. II.

Allegretto grazioso
molto espressivo

I.
Violini
II.
Viole
Violoncelli
Contrabassi

I.
Violini
I.
Viole
Violoncelli
Contrabassi

[pp] leggiero

senza

5

dimin.

pp

10

f

dimin.

p

15

ritard.

f

fz

dimin.

in tempo

pp

20

[p]

cresc.

ritard.

in tempo

25

f

fz

dim.

f

fz

30

35

dim.

f

40

rit.

in tempo

più f

dim.

pp

45

pp

cresc.

50

ritard.

in tempo

f

dim.

55

p

dimin.

ritardando

p dim.

pp

TEMA
Lento e molto tranquillo ♩ = 69

Flauto I.
Flauto II. (Flauto piccolo)
Oboi I. II.
Clarineti I. II. C
Fagotti I. II.
I. II.
Corni F
III. IV.
Trombe I. II. F
I. II.
Tromboni
III.
Timpani C, G
Triangolo

Detailed description: This block contains the musical notation for woodwinds, brass, and percussion. The woodwinds (Flutes, Oboes, Clarinets, Bassoons) and strings (Violins, Violas, Violoncellos, Contrabasses) are shown in the top system. The brass (Cornets, Trumpets, Trombones) and percussion (Timpani, Triangle) are shown in the middle system. The bottom system shows the string parts again. The tempo is 'Lento e molto tranquillo' with a metronome marking of ♩ = 69. The key signature has one sharp (F#) and the time signature is 2/4. The score includes dynamic markings such as *pp*, *ppp*, *f*, and *ff*, and performance instructions like 'a 2' and 'ppp'.

Lento e molto tranquillo ♩ = 69

I.
Violini
II.
Viola
Violoncelli
Contrabassi

Detailed description: This block contains the musical notation for the string instruments: Violins I and II, Viola, Violoncello, and Contrabasso. The score includes dynamic markings such as *pp*, *ppp*, *f*, and *ff*. The tempo is 'Lento e molto tranquillo' with a metronome marking of ♩ = 69.

10 15 20
Fl. I.
Fl. II.
Ob. I. II.
Cl. I. II. C
Fag. I. II.
I. II.
Cor. F
III. IV.
Trbe I. II. F
I. II.
Trbni
III.
Timp. C, G

Detailed description: This block contains the musical notation for woodwinds, brass, and percussion. The woodwinds (Flutes, Oboes, Clarinets, Bassoons) and strings (Cornets, Trumpets, Trombones) and percussion (Timpani) are shown. The score includes dynamic markings such as *cresc.*, *f*, *dim.*, *pp*, and *ppp*. Performance instructions include 'muta in Flauto picc.' and 'ppp'.

I.
Viol.
II.
Vle
Vlc.
Cb.

Detailed description: This block contains the musical notation for the string instruments: Violins I and II, Viola, Violoncello, and Contrabasso. The score includes dynamic markings such as *cresc.*, *ff*, *fz*, *dim.*, *pp*, and *ppp*. The tempo is 'Lento e molto tranquillo' with a metronome marking of ♩ = 69. The score ends with the instruction 'attacca'.

SONATE.

Allegro con brío.

Nº 7.

First system of the sonata, measures 1-6. The right hand features a melodic line with grace notes and slurs, while the left hand provides a rhythmic accompaniment of eighth notes. Dynamics include *pp* and *pp*.

Second system of the sonata, measures 7-12. The right hand continues with melodic patterns, and the left hand has a more active role with sixteenth-note passages. Dynamics include *pp* and *pp*.

Third system of the sonata, measures 13-18. The right hand has a more complex melodic line with slurs and accents. The left hand continues with rhythmic accompaniment. Dynamics include *pp* and *pp*.

Fourth system of the sonata, measures 19-24. The right hand features a melodic line with slurs and accents. The left hand continues with rhythmic accompaniment. Dynamics include *pp* and *pp*.

Fifth system of the sonata, measures 25-30. The right hand continues with melodic patterns, and the left hand has a more active role with sixteenth-note passages. Dynamics include *pp* and *pp*.

Sixth system of the sonata, measures 31-36. The right hand continues with melodic patterns, and the left hand has a more active role with sixteenth-note passages. Dynamics include *pp* and *pp*.

Seventh system of the sonata, measures 37-42. The right hand continues with melodic patterns, and the left hand has a more active role with sixteenth-note passages. Dynamics include *pp* and *pp*.

Eighth system of the sonata, measures 43-48. The right hand continues with melodic patterns, and the left hand has a more active role with sixteenth-note passages. Dynamics include *pp* and *pp*.

Ninth system of the sonata, measures 49-54. The right hand continues with melodic patterns, and the left hand has a more active role with sixteenth-note passages. Dynamics include *pp* and *pp*.